

Nr 189

Utlåtande i anledning av väckta motioner om utredning angående naturhistoriska riksmuseets organisation m. m.

(2:a avd.)

I två likalydande motioner, väckta vid 1955 års riksdag den ena inom första kammaren av herr *Osvald* (I: 340) och den andra inom andra kammaren av fru *Sandström* och herr *Svensson* i Ljungskile (II: 312), har hemställts, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en utredning i syfte att ge naturhistoriska riksmuseet en självständig organisation och föreslå åtgärder även i övriga därmed sammanhängande frågor.

I motionerna har anförts bland annat följande.

Riksmuseets organisation har sin grund i museets historiska utveckling. Museet tillkom år 1819 genom en donation till svenska staten av friherre G. von Paykulls naturaliesamling. Denna ställdes då under vetenskapsakademins vård och sammanfördes med akademiens egna samlingar. Åt en intendent, fr. o. m. 1823 med professors namn, uppdrog Kungl. Maj:t det närmare inseendet över riksmuseets samlingar. Under den fortsatta utvecklingen växte museet liksom akademien, och med den tilltagande specialiseringen kom museets verksamhet att ligga utanför allt flera akademiledamöters kompetensområde. Riksmuseet har därför enligt instruktion för museet och akademiens grundstadgar tillerkänts en allt större självständighet. Uttrycket »akademiens inseende och vård» betyder i våra dagar bl. a., att akademien har att tillvarataga museets intressen och svara för att dess tjänstemän fullgöra sina skyldigheter enligt allmän lag och museets instruktion enligt vilken akademiens kompetensområde i åtskilliga fall klart avgränsats gentemot de områden, som tillkomma museets funktionärer. Oklarheter i gällande bestämmelser synas dock vara en källa till konflikter.

Akademiens »inseende» utövas numera närmast av inspektorer, tillsatta av akademien, två för var och en av museets avdelningar. Denna administrativa detalj, som saknas vid t. ex. universitetens institutioner, är en relik från äldre tider och måste nu betraktas som en anomali. Redan valet av inspektor, som av Kungl. Maj:t ålagts att tillvarataga institutionens intressen och befrämja dess utveckling, kan ge upphov till konflikter, t. ex. i sådana fall, då inspektor och föreståndare ha olika uppfattningar om den vetenskapliga verksamhetens inriktning, eller då inspektor själv är föreståndare för en institution, som kan råka i intressekonflikt med den avdelning, för vilken han är inspektor.

Ytterligare en olägenhet är den, att akademien numera vuxit till sådant omfång, att endast en mindre del av dess ledamöter har tillfälle att taga del i behandlingen av ärendena — även i sådana fall, då det är fråga om statens tjänsteärenden av betydande principiell vikt. Helt naturligt blir det en mindre grupp inom akademien, som utövar den faktiska ledningen med akademiens auktoritet bakom sig.

Härtill kan läggas, att en stor del av akademiens ledamöter överskridit

pensionsåldern och att många ledamöter helt sakna intresse för den verksamhet, som bedrivs vid riksmuseet.

I detta sammanhang må erinras om att Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut en gång — liksom riksmuseet nu — stod under vetenskapsakademiens inseende och vård. Tiden synes nu mogen att i likhet med vad som tidigare skett med institutet göra museet till en självständig enhet, direkt underställd ecklesiastikdepartementet, dvs. utan vetenskapsakademien som mellaninstans. En sådan anordning synes desto mera naturlig som museets verksamhet helt bestrides av statsmedel.

Endast genom att göra museet till en fullt självständig enhet torde det vara möjligt att sörja för museets ändamålsenliga utveckling både och framför allt som en central forskningsanstalt för de ämnesområden, som där äro representerade, och som en kunskapskälla för den bildningsökande allmänheten. Sistnämnda ändamål tjänas framför allt genom museets mot allmänheten riktade och även för vetenskapen viktiga utställningsverksamhet. Säkerligen skulle riksmuseet på så sätt kunna få en mera framträdande plats i den stora allmänhetens medvetande än vad det nu har, och det skulle därmed sannolikt också komma i åtnjutande av allmänhetens stöd på många olika sätt.

Även i fråga om publiceringen av de vid museet vunna vetenskapliga resultaten synes en annan ordning än den nu rådande vara erforderlig. Vetenskapsakademien tillämpar för sina publikationsserier alltjämt den ålderdomliga metoden, att det på varje avhandling, vars författare icke är ledamot av akademien, skall angivas namnen på två akademiledamöter, som »meddelat» avhandlingen — en relik från 1700-talet, som icke upphör att väcka undran i utlandet; den uppfattas som ett slags förmynderskap. Det synes angeläget, att riksmuseet får en egen publikationsserie, där varje avdelning svarar för sin särskilda del.

De nu berörda frågorna torde knappast kunna lösas utan en utredning, som i första hand bör få till uppgift att skapa en lämplig form för organisation av riksmuseet och som därjämte bör beakta även andra i samband härmed stående frågor.

Utskottet har i vederbörlig ordning inhämtat utlåtanden över de ifrågasvarande motionerna av statskontoret och vetenskapsakademien.

Statskontoret har i skrivelse den 12 mars 1955 anfört att enligt vad ämbetsverket under hand inhämtat från vetenskapsakademien komme akademien att i en nära framtid underställa Kungl. Maj:t ett inom akademien utarbetat förslag till omorganisation av naturhistoriska riksmuseet och statens etnografiska museum. Förslaget ginge bland annat ut på att inspektorsinstitutionen skulle avskaffas samt att en särskild nämnd, bestående av akademiledamöter och vissa avdelningsföreståndare, skulle fungera som museernas styrelse. I avvaktan på prövning av nämnda förslag syntes något ställningstagande från riksdagens sida svårigen böra ifrågakomma.

Vetenskapsakademien har i skrivelse den 9 mars 1955 anfört bland annat följande.

Vid tiden för riksmuseets tillkomst hade akademien 100 ledamöter; numera har deras antal stigit till ca 135. Redan från början var akademien sålunda en mycket månghövudad styrelse för museet. Någon allvarlig olägenhet härav har dock ej märkts under de 130 år, som akademien haft detta uppdrag. Skälet torde vara att museernas rutinärenden avgjorts av akade-

miens förvaltningsutskott och att alla viktigare frågor noga förberetts av detta utskott eller av de valutskott, bestående av fackmän, som enligt författningarna ha att upprätta förslag vid tillsättning av museernas högre vetenskapliga tjänster.

Att akademien som styrelse för museerna är en tungrodd organisation har på senare tid insetts. I december år 1952 tillsattes sålunda en kommitté med uppdrag att utarbeta ett förslag till ny instruktion för riksmuseet. I avvaktan på allmänna verkstadgans tillkomst och universitetskanslerns omarbetning av förslaget till nya universitetsstatuter har denna kommittés arbete emellertid kommit att fördröjas. Först nyligen har den blivit i stånd att slutföra sitt uppdrag. De resultat vartill den kommit, bl. a. att inspektorsinstitutionen bör avskaffas, medför att även akademiens grundstadgar måste omarbetas. Förvaltningsutskottet har därför för några månader sedan föranställt om utarbetandet av ett förslag till nya grundstadgar. Vid den överläggning som därvid ägde rum framhölls att det vore olämpligt att akademien i sin helhet kvarstod som styrelse för museerna.

Kommitténs förslag till omorganisation har inriktats på att en av akademien utsedd nämnd, bestående av akademiledamöter och vissa avdelningsföreståndare vid museerna, skulle fungera som museernas styrelse. Riksmuseets föreståndarkollegium och dess museidirektör skulle erhålla vidgade befogenheter.

Akademiens verksamhet har under senare tid starkt vidgats. Äldre institutioner ha utbyggs och nya ha tillkommit, bland dem Nobelinstitutet och forskningsstationerna i övre Norrland. Publikationsverksamheten har fått en mycket stor omfattning. Akademien har sålunda många och krävande uppgifter. Uppdraget att fungera som styrelse för museerna medför utom mycket arbete avsevärda kostnader, som — det må särskilt understrykas — bäras av akademien och ha särskilt under senaste tiden varit tyngande för akademien. En befrielse från detta uppdrag skulle onekligen innebära en lättnad.

Akademien vill trots allt dock ogärna bryta samarbetet med museerna, som varat under så lång tid, och vill ej beröva museerna de fördelar som detta samarbete innebär för dem. Det synes akademien därför ej nödvändigt att någon utredning av frågan om ändrad organisation av riksmuseet för närvarande genom statsmakternas försorg verkställas.

Utskottet hemställde den 6 december 1955 (memorial nr 194), att riksdagen måtte besluta att till 1956 års riksdag uppskjuta behandlingen av de ovannämnda, vid 1955 års riksdag väckta motionerna. Riksdagen beslöt i enlighet härmed.

Utskottet får i anledning av de ifrågavarande motionerna nu anföra följande.

Enligt vad utskottet har sig bekant, har vetenskapsakademien den 14 februari 1956 till Kungl. Maj:t ingivit förslag till, bland annat, ny instruktion för naturhistoriska riksmuseet, ny arbetsordning för detsamma samt en promemoria rörande disposition och förvaltning av anslagsmedel m. m. vid museet. Enligt akademiens instruktionsförslag skulle i princip bestämmelserna i allmänna verksstadgan den 7 januari 1955 äga tillämpning för museet. Överinseendet över museet skulle icke utövas av akademien in pleno utan av en särskild, av sju ledamöter bestående styrelse. Kungl. Maj:t skulle förordna en av akademiens ledamöter till ordförande i styrelsen, i

vilken i övrigt skulle ingå vetenskapsakademiens sekreterare, museidirektören vid naturhistoriska riksmuseet och föreståndaren för statens etnografiska museum såsom självskrivna ledamöter samt tre valda ledamöter, två utsedda av akademien och en av riksmuseets föreståndarkollegium. Den hittillsvarande inspektorsinstitutionen skulle avskaffas.

Ifrågavarande instruktionsförslag m. m. är fortfarande beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

I detta sammanhang får utskottet erinra därom, att Kungl. Maj:t genom särskilda beslut den 15 april 1955 och den 27 juli 1956 uppdragit dels åt byggnadsstyrelsen att verkställa överarbetning av ett av styrelsen tidigare uppgjort principförslag för naturhistoriska riksmuseets om- och tillbyggnad, dels ock åt byråchefen Torsten Arén, i egenskap av utredningsman rörande fortsatt upprustning av Stockholms högskola, att i samråd med vederbörande vid högskolan och riksmuseet samt med byggnadsstyrelsen verkställa undersökning av frågan huruvida icke ett närmare samgående mellan vissa delar av riksmuseet och motsvarande institutioner inom Stockholms högskola skulle kunna anvisa möjligheter att minska det inom högskolan framräknade utrymmesbehovet och därav betingade nybyggnader m. m.

Det byråchefen Arén meddelade uppdraget omfattar en utredning i begränsad utsträckning, avseende vissa lokalfrågor. Enligt utskottets mening synas starka skäl tala för att en förutsättningslös utredning kommer till stånd i vidare omfattning rörande riksmuseets ställning över huvud taget såsom museal institution samt institution för vetenskaplig forskning och undervisning. Genom en dylik utredning torde böra klarläggas huruvida det från organisatoriska och andra synpunkter finnes ändamålsenligt och lämpligt att museet alltjämt skall lyda under vetenskapsakademien samt ställas under en särskild styrelse eller helt böra frikopplas från akademien. I samband härmed torde — vilken väg som än kan komma att väljas — till bedömande böra upptagas frågan om den lämpligaste formen för museets ledning och därest en museistyrelse finnes böra inrättas övervägas vilka intressen, som böra företrädas i styrelsen, och huru ledamöterna av densamma skola utses.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,

att riksdagen må, i anledning av de vid 1955 års riksdag väckta motionerna I: 340 och II: 312 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning rörande naturhistoriska riksmuseets organisation och i samband därmed stående spörsmål.

Stockholm den 20 november 1956

På statsutskottets vägnar:

KARL WARD

Närvarande: se under utlåtandet nr 192.